مغرور شدن مریدان محتاج به مدّعیان مزوّر و ایشان را شیخ و محتشم و واصل پنداشتن

و نقل را از نقد فرق نادانستن و برسته را بررُسته

یۆوینجی[۱] مریدلرین بزەمه مدّعی‌لره (ادّعا صاحیب‌لرینه) اویمالاری و اۏنلاری شیخ و مکمّل تانیماق و

آشقارسیزایله آشقارلینی و باغلی‌ایله قورتولموشو تانیماماق

شئیخ‌ایـله اؤزۆنـو شئخ‌لییه وێران

بیر دئییل بو یۏلدور اۏدور یۏزدوران

۲۲۶۴

بـهرِ ایــن گــفتند دانـایان بـفن — مــیهمان مــحسنان بــاید شــدن

سـێـاییب ائـلجه بـیلن‌لر بـو سـؤزۆ — یاخشیٛ‌یا اۏلسان قۏناق کسمز اۆزو

آی نه دۆزلو سـؤیله‌ییبلر بـو سـؤزۆ — یاخشیٛ‌یا گئت اۏل قۏناق کَسمه اۆزو[۲]

دۆنیا گۆرمۆش ائلجه بیلن‌لر، بو سؤزۆ نه‌ده یئرلی و دۆزلو دئییب‌لر کی قـۏناق دا اۏلسـان، گـره‌ک یاخشیٛلار و الی‌آچیٛقلار قۏناغیٛ اۏلاسان.

۲۲۶۵

تــو مــرید و مــیهمان آن کســی — کــو ربــاید حــاصلت را از خَســی

پای اومورسان سن اۏ اسگیک کـیمسه‌دن — ســنی اۏ آلچــاق ســارالدیٛر ریشــه‌دن

از خسی: اسگیک‌لیکدن، یارامازلیٛقدان

یاخشیٛ بیر گؤزۆنو آچ و گؤرگۆنن کی سن کیمه هن دئییرسن. سـن اۏ آدامـیٛن دالیٛسـینی گـۆدوب آددیٛملاییرسان و اۏ آداما قۏناق اۏلورسان کی یارامازلیٛقدان سنین أمه‌یینه گؤز قیٛجیرديبدیر.[۳]

۲۲۶۶

نـیست چـیره، چــون تـرا چـیره کـند — نــور نــدهد، مــر تـرا تـیره کـند

پایلیٛ‌یا پایسیٛز نـه‌یی پـای گـؤنده‌رر — نورو یۏخدور سنده ظۆلمت بسله‌در

اۏ اؤزۆ عاجیزلردن عاجیزدیر و بۏینونا شله‌لەنن[۴] نفسی‌نین اۆستونه ایاغیٛنی قۏیا بیلمه‌ییبدیر، بئلنچی آدام سنی نورلاندیٛرانماز اما اۏلوب قالان نورونو دا آلار و ایشیٛق گلن یئری توتار. اۏ نور یئرینه جهنّمین اۏدونو سنین اۆزونه أسنه‌در. دوغرودور کی سن نور دیله‌نیرسن[۵] و سنین اۆره‌یین آغـاباغ یـازیٛلـمامیش دفتردیر، اما وای اۏ گۆندن کی بیر نفر شئخ‌لیی یانسیٛلایان، سنین اۆره‌ک دفترینی یازسیٛن و پـایلانمالیٛ چاغلاریٛ‌نین ایاقلاریٛنا آچیٛلماز کۆنده[۶] باغلاسیٛن.

۱ـ یۏوینجی: محتاج

۲ـ اۆزو کسـمه: رابـطه‌نی قیٛرما

۳ـ گؤز قیٛجیردیبدیر: گـؤز تیکیبدیر

۴ـ شله‌لەنن: یۆکله‌نن

۵ـ نـور دیـله‌نیرسن: نـور آختاریٛرسان

۶ـ کۆنده: قاندالاق

۲۲۶۷

چون ورا نوری نبود اندر قِران   نور کی یابند از وی دیگران

نوریله چوْن اوْلمایێبدیر اوْ قرین   نه تەهر نورلاندێرار اوْ اؤزگەسین

قِران: ایکی اولدوزون بیر بورجدا و بیر یئرده بیرلەشیب توشلانماسیٛ

بیر آدام کی اوْنون طالعینده نور یوْخدور و هئچ واخت نورایله قوْووشماسیٛ اولْمایاجاقدیٛر، بئلنچی بیر آدامدان آیریٛلاری هارادان و نەتەهر ایشیٛقلانا بیلرلر.

از ساغر سپهرِ تهی کیسه می‌مخور   وز سفرۀ جهان سیه‌کاسه نان مخواه

همّت کفیل توست کفاف ازکسان مجوی   دریا سبیل توست نم از ناودان مخواه *

اوما داغارجیٛغی بوْش اوْلان بو فلکدن ام[1]

دادسان اگر اوْنون چؤرەیین درد اوْلار، وەرم

اؤز همّتیندن ایسته مدد اوما[2] *اؤزگەدن*

گؤز تیکمه نوْوداناکی سنه آد اوْلوبدو[3] *یم*

۲۲۶۸

همچو اعمش کو کند داروی چشم   چه کَشَد در چشم‌ها الاّ که یشم؟

شیٛپیراقلی[4] **اوتاچیٛ**[5] **اوْلسا اگر   گؤزلره یشمین توْزون باشلار چکر**

اعمش: شیٛپراقلی، باتار گؤز، گؤزلری داییم سو تؤکن

یشم: عقیق جینسیندن اوْلان بیر داشدیٛر کی اوْنون بیرجوْرەسینه "سنگ چشم" یعنی گؤزداشیٛ دا دییرلر

بیر نفر گؤزلری شیٛپراقلی اوتاچیٛلیق ائلەسه، یشم‌دن و یشمدن اله گلن توْزدان سووای کی گؤزلری آجیٛشدیرار، گؤزلری توْختاتماغا نەیی واردیٛر؟ بو ایشین آدیٛنا دییرلر کی کوْر شیله بزّازلیٛق ائلەییر. اسکی زامانلاردا گؤز دؤکتوْرونه اوتاچیٛ دییردیلر. اوتاچیٛلار آیریٛ-آیریٛ رهلی اوْلان داشلاردان اوْلدوقجا نارین توْز دوْزەلدردیلر کی اوْنلاریٛ جعفری یا کرؤویز سویوایله قاتیٛب دەنرلی[6] قاماشیٛب باتان گؤزلره[7] دامیٛزاردیلار. مراغەده اوْتایدان گلن اوتاچیٛ «ناری»: "ناریٛنا"نین آدیٛ مین‌اوْچ‌یوز یرمیدن قیٛرخینجی ایللرەجن دیللر أزبری‌ایدی؛ و اوْ ایللرین اوشاقلاریٛندان آزاراق اوشاق تاپیٛلاردی کی "ناری"نین گؤزلری آجیٛشدیران توْزونون آجیٛسینی سیٛناماسینلار.[8]

پەیەنین[9] **کوْربوجاغیٛن یاده سالار ظوْلمت اگر**

اؤزوْنو آدلاسا دا بیرگوْن اگر نور جوْجوغو[10]

۱ـام: درمان، چاره

۲ـاوما: انتظاریٛن اوْلماسیٛن، گوْدمه

۳ـآد اوْلماق: آداخلانماق

۴ـشیٛپیراقلی: باتار گؤز، گؤزوْنون پییەلری یوْغونلاییٛب و همیشه سولانان

۵ـاوتاچیٛ: اسکی زامانلاردا گؤز دؤکتوْرو

۶ـدەنرلی: دامارلیٛ و قیٛزاران گؤز، بو سؤز تکجه گؤزده ایشلەنر

۷ـباتان گؤز: خستەلەنن و سو تؤکن گؤز

۸ـسیٛناماسینلار: دادماسیٛنلار، تجروبه ائلەمەسین‌لر

۹ـپەیه: طؤوله، آت‌قاطیٛر ساخلانان یئر، پەیەنین کوْر بوجاغیٛ: طؤولەنین لاپ اوْ قارانلیٛق یئری و دیب‌بوجاغیٛ

۱۰ـنور جوْجوغو: نور جوانەسی، نور سالخیٛمی

*)خاقانی

۱ـ نه‌دن: علّت

۲ـ ایزین: نشانه‌سین

۳ـ گـؤوشه‌ییر: نشـخوار ائله‌ییر، آغزینا گتیریر

۴ـ أندرمک: قوسماق

۵ـ گـؤتورمک: تـاخیل اله گتیرمک

*) فضولی

۲۲۶۹

حـال مـا اینست در فـقر و غَـنا　　　هـیچ مـهمانی مَـبا مـغرور مـا

فـقر اوْلدو بـیزلره چـوْن یـئر یـاتاق　　　اوْیماسین یارب بیزه هئچ‌بیر قـوْناق

غَنا: چتین‌لیک　　　مبا: مباد سؤزوْنون قیسساسیدیر

یوْخسوللوق و چتین‌لی‌یین قوْینوندا بیزیم حالیمیز و گوْنوموز بودور. هئچ بـیر آللاه قـوْناغی بـیزیم توْروموزا دوْشمه‌سین.

اوْلسا ائو صاحیبی باش بـیت‌بیره‌دن　　　دیـری گـؤزلو نـه‌دەنه[۱] چـولقا کَـفن

یـئگینن شـنگوْلو مـنّت یـیه‌نین　　　اؤلدوْر "امما"نی قانین تـؤک نـیه‌نین

*

*چو دیدی چرخ راکج‌رو به نفع او مشو مایل　　　چو باشد میزبان قـاتل نـباید گشت مـهمانش**

گؤره‌نده چرخی بورجوردان شوْراه سالما اوْنا ای‌جان

قوْناقچی باش‌قاپان اوْلسا قوْناق قالماق دئییل جـاییز

۲۲۷۰

قـحطِ ده سـال، ار نـدیدی در صـور　　　چشـم‌ها بگشـا و انـدر مـا نگـر

قیتلیغین اوْن‌ایلدن آرتیق سوْرمه‌سین　　　گـؤرمه‌ین‌لر بـیزده گـزسین‌لر ایـزین[۲]

اوْن ایل سوْره‌ن قیتلیق ایللرینده اگر اوْلماییبسان و اوْنو اوْزبه‌اوْز گؤرمه‌ییبسن، گؤزلرینی آچ و اوْنون نشانه‌لرینی بیزیم اوْزوموزده گؤرگوْنن.

۲۲۷۱

ظـاهرِ مـا چـون درون مـدّعی　　　در دلش ظُـلمت، زبـانش شـعشعی

مـدّعی‌لر تک قـارانـلیقـدیر اوْره‌ک　　　دیلی‌میز نوردان وورور دم نـئیله‌مک

شعشعی: ایشیقلی، پاریلدایان، نورپایان

بیزیم گؤروْنوموز اوْ بزمه و قوْندارما آداملارا تایدیر کی اوْره‌یی ایشیق اوْزونو گؤرمه‌ییبدیر و قاپ‌قارا اوْلدوغوندا دیلی دوْز اوْره‌یی‌نین عکسینی دئییر و ایشیقـدان دانیشیر؛ یعنی ظـوْلمت یـئییر و ایشیق گؤوشه‌ییر[۳]، داش یئییر قیزیل أنده‌ریر[۴] و آرپا أکیر ساریْ قین بوغدا گؤتوْرور[۵].

۲۲۷۲

از خـدا بـویی نـه او را، نـی اثـر　　　دعـوی‌اش افـزون زشیث و بـوالبشر

اوْلموش آللاهدان خبرسیز اوْل دغـا　　　شـیث‌دن آرتـیقـدیر امـما ادّعـا

شیث: حضرت آدمین اوْغلو کی آتاسیٚنین تیکینتیسی[1] اوْلدوغوندا، پیغمبرلیک مقامیٚنا دا چاتمیٚشدی. شیث عِبری دیلینده «آللاهیٚن وئرگیسی»[2] معناسیٚنادیر. بونا گؤره‌کی اوْ آللاهدان وئرگیلن‌میش بیر شخص‌ایدی. صوفی‌لرین یانیٚندا شیث آدیٚ بیر اشارت‌دیر حضرت حق اؤزۆنو وارلیٚق و یارانیٚش دوْنوندا گؤرست‌مه‌سیندن.* بوالبشر: حضرت آدم

نه آللاهدان بیر ایی آلیٚبدیر، نه‌ده حقدن بیر نشانه‌سی واردیٚر، امما ادّعاسیٚ دۆنیانیٚ توتماییٚر، ائله‌کی اؤزۆنو شیث‌ایله حضرت آدمدن ده باش و نبوّت اوْزویونه قاش گؤرۆر.[3]

۲۲۷۳

دیو ننموده ورا هم‌نقشِ خویش — او همی‌گوید زاَ بدالیم وبیش

دئولی‌یینده دئو اوْنا آغزیٚن بۆزور — لیک اؤزۆن ابدالدان آرتیٚق گؤرۆر

دئو دئولی‌یینده اوْندا چیٚخار[4] بیلمه‌ییر تا اؤزۆنو اوْنا گؤرست‌سین امما سؤزسؤزه گلنده[5] اوْ اؤزۆنو ابدالدان و قطب‌دان دا آرتیٚق گؤرۆر. بئلنچی یانشاقلاییٚب[6] معنا گؤوشه‌ین‌لر ده حقیقت مۆلکونون گه‌دیک[7] باشیٚنی آلان قیٚرخ حرامیلریدیلر. اوْنلار گؤز اؤنۆنده معنانیٚن ماتاحیٚنی چالیٚب چاپانلاردیٚلار. اوْنلار ایت‌دری‌سیدیلر کی اؤزلرینی ساریٚ‌یاغ‌ساخلاماغا لاییق بیلیرلر و بۆتون معنا آختارانلاریٚ دا معنادان اۆشوندورورلر. دییرلر: یالان یارقان دئییل کی دانیٚشانین بوْینونو باتیٚراسان. اوْدور ادّعا صاحیب‌لری بزه‌مه دوْندا[8] آت اوْینادیٚب جیدا[9] گزدیریرلر و سالیکین یوْلونون اۆستونده دوزاخ[10] اوْلورلار و نئجه ده یئرلی دئییب‌دیر اوْ بؤیۆک کیشی عاریف‌لر بزه‌یی "علی‌آقاقاضی" کی: «عؤمۆرون یاریٚسینی کامیل و چاتمیٚش استادآختارماقدا سوْوسان یئرسیز دئییل و بیر زاد اودوزماییٚسان».

۲۲۷۴

حرف درویشان بدزدیده بسی — تا گمان آید که هست او خود کسی

گؤوشه‌ییر[11] هر یئرده درویشلر سؤزۆن — تا کی اوْنلار تک گؤزه دۆرتسون[12] اؤزۆن

اوْ اؤزۆنو گؤزه دۆرتوب آد قازانماقدان اۆترۆ ولی‌اللّه‌لاریٚن سؤزلرینی اوْغورلاییٚبدیر تا باشیٚنی باشلارا قاتسیٚن. داها خبری یوْخدور کی اوْنون آغیٚزیندان قوْپان حق سؤزۆ، آجیٚلی تۆستویه دؤنۆر و یۆزلر ایل حقیقت آختارانلاریٚن گؤزلرینه دوْلور. آخیر حق سؤزۆنون اوْجاغیٚ قوْپموشلاریٚن غیری تانیٚمایان اۆره‌ک‌لریدیلر.

۲۲۷۵

خرده گیرد در سخن بر بایزید — ننگ دارد از وجودِ او یزید

بایزیده قوْنداریٚر اوْ سؤزده چؤپ — گتیریر اوْندان یزیدین قارنیٚ کؤپ

۱ـ تیکینتی: خلیفه

۲ـ وئرگی: باغیٚش، آللاه پاییٚ

۳ـ باش گؤرمک: یوخاریٚ و اۆستون گؤرمک

۴ـ چیٚخار: لیاقت

۵ـ سؤزسؤزه گلنده: سؤز مقامیٚندا

۶ـ یانشاقلاماق: سفئه ـ سفئه دانیٚشماق

۷ـ گدیک: داغ یوْلونون یوخاریٚداکی کئچیدی

۸ـ بزه‌مه دوْن: قوْندارما و ادّعا چوخاسیٚ

۹ـ جیدا: نیزه، سۆنگو

۱۰ـ دوزاخ: زیندان

۱۱ـ گؤوشه‌مک: آغیٚزا گتیرمک

۱۲ـ گؤزه دۆرتمک: مطرح ائله‌مک

*) کریم زمانی و فروزانفر

بایزید: هجری ایلی اۆچونجو قرنین آدلیٛم عاریفی بسطاملی "سروشان"ین نه‌وه‌سی‌دیر

سؤزده بسطاملی بایزیده پۆرچوم چیٛخاردیر[1] و چؤپ قوْنداریٛر اما خبری یوْخدور کی داش‌اۆره‌ک‌لیکده اؤرنک[2] اوْلان معاویه اوْغلو یزید، اوْنون آدیٛنی چکنده آلنیٛنا خجالت تری أیله‌شیر و اوْنون آدیٛندان قارنیٛ کؤپ گتیریر.[3]

چولقاییٛر بئینی‌نی جاهیل قورآنا دوْغموشام دین سؤله‌ییر وئر زوْیانا[4]

۲۲۷۶

بی‌نوا از نان و خوانِ آسمان پیش او نینداخت حق یک استخوان

گؤی پاییٛندان اللری چیٛخمیش بوْشا بیر سۆموک ده آتماییٛبدیر حق اوْنا

یوْخدور آغزیٛندا اوْنون حقدن دۆموک[5] آتماییٛبدیر حق اوْنا حتی سۆموک

اوْ بیر اوْقه‌در حق وئرگی‌سیندن پایسیٛزدیر کی معنا قاپیٛسی‌نین قوْتور ایتی‌جن ده، حق یانیٛندا اۆزو یوْخدور[6] تا اوْنون قاباغیٛنا بیر ده‌یرسیز سۆموک ده آتسیٛنلار.

عادی آداملار هردن بیر دوْغرو یوْیولان[7] یوخو گؤره‌بیلرلر، حتّی اوْنلاریٛن اۆره‌ک‌لرینه الهامابنزه‌ین بیر زاد دا سالیٛنا بیلر، اوْلار کی[8] بیر اشارت‌اینن اوْنون باشیٛنا ال‌چکسین‌لر و الیندن توتسونلار، ادّعالاریٛ باتمان اما چیٛخارلاری توْز قه‌در اوْلمایانلاریٛ، غیب عالمینه ایت‌باخاندان دا قوْیمازلار[9] باخسیٛنلار.

نئیله‌مک اما اوْنلار اۆزدن گئدن دئییرلر[10]، ائله‌کی اوْوچو یانیٛندا گؤز قیٛرپیب، "علی"یه ده قورآن اؤیره‌تمک ایسته‌ییرلر.

۲۲۷۷

اوْ ندا کرده که خوان بنهاده‌ام نایب حقّم، خلیفه‌زاده‌ام

های باسیٛر[11] کیم آچمیٛشام حق‌سۆفره‌سین دینله[12] مندن، حق منم، حققین سسین

اما بو حیادان سوْنرا یارانمیٛشلار، زیٛردۆدویونه قوْیورلار[13] کی آهای خبردن خبرلری اوْلمایانلار، تئز گلین کی من منّت‌سیز معنا سۆفره‌سینی سارمیٛشام، حققین تیکینتی‌سی منم و آللاهیٛن خلیفه‌سی‌نین دوْغار-دوْغما[14] اوْغلو و بیری بیرده‌نه‌سی‌یم.

۲۲۷۸

الصّلا ساده‌دلان پیچ‌پیچ تا خورید از خوانِ جودم سیر، هیچ

اؤلمه‌میشدن ای بۆرونموشلر کفن الصّلا بوْل-بوْل یئیین بوْش سۆفره‌دن

پیچ‌پیچ: دوْلاما-دوْلاشیٛق، اؤز ایشینده آوارا، نئیله‌ییم-نئیله‌مه‌ییم دیین

الصّلا: صلا عربجه اوْد معناسیٛنادیر، عربلرین تؤره‌لریندن[15]، اوْجا یئرلرده دیکانلیٛقلاردا[16] اوْد

۱-پۆرچوم چیٛخارتماق: عیب چیٛخارتماق

۲-اؤرنک: نمونه

۳-کؤپ گتیرمک: شیش گتیرمک

۴-زوْیانا وئرمک: دوْغولان اوشاقدان اؤترۆ موشتولوق پایلانماق

۵-دۆموک: أمزیک

۶-اۆزو یوْخدور: قرب و منزلتی یوْخدور، حرمت‌سیزدیر

۷-یوْیولان: تعبیر اوْلان، حقیقت دوْنو گیره‌ن

۸-اوْلارکی: اتّفاق دۆشر، اۆز وئرر

۹-ایت باخاندان باخماغا قوْیمازلار: محالدیٛر اوْ یئرلره اوْنلاریٛ یوْل وئرسینلر

۱۰-اۆزدن گئدن دئییرلر: اوتانمازدیٛلار

۱۱-های‌باسیٛر: هارایلاییٛر

۱۲-دینله: ائشیت

۱۳-زیٛردۆدویونه قوْیماق: سسه سالماق

۱۴-دوْغار-دوْغما: آتادان آنادان بیر اوْلان، اؤگئی اوْلمایان

۱۵-تؤره: رسم، دب

۱۶-دیکانلیٛق: اوجا یئر، تپه وگئدیک‌باشیٛ

یاندیْرماق‌ایمیش تا سیْغیناق[۱] یئری آختاران و آچیق سوفره‌نین آرزیْسیندا اوْلان یوْرولموش و آزمیْش یوْلچولار، اوْنا ساریْ اوْزگتیرسینلر و بو اوْدون آدیْنا «نارُ الْقِریٰ و نارُ الْضِیافَة» دییرمیشلر.*

هایانداسیْز ای اوْز ایشلرینده آوارا قالیْب دیریلیک آختارانلار، بوْش سوفره‌مده یانان چیراغیْم سیزی هارایلاییْر تا قارنیْ‌نیزی یوْخ‌ایْنان دوْلو اوْلان احسان سوفره‌مدن هوْره‌سیز.[۲] بقیّت‌اللّه‌دان قیْراقدا و هودان اوْیانلیْقدا اوْلان دوْم-دوْلو سوفره‌لر بوْش حسابیْندادیلار.

هایاندان‌هایانا[۳] ساردیْ سوفره‌لر / آغناتدیْ سوفره‌یه نه‌لر و نه‌لر
هئچ‌بیر زاد دئییلدی اسگیک سوفره‌دن / عاغیْلدان کئچمه‌ین کوْنوْلدن کئچن
قاپیْ‌نین بوْیروْنده اوْ دیزه چوْکدوْ / قوللوقچو[۴] ساياغیْ بوْینونو بوْکدو
ال-اله دوْلاندیْ کابابلیْ شیشلر / یئ‌هایئ باشلاندیْ دیشله‌دی دیشلر
باخیْردی سوفره‌یه بیر درویش حئیران / یوْخ‌ایدی دییه‌سن دامارینْدا قان
سؤیله‌دی قوْناقچیْ یئ دوْیسون گوْزوْن / بوْش دئییل سوفره‌میز گوْروْرسن اوْزوْن
سؤیله‌دی أدبله بوْش دئییل بلی / من سئوه‌ن گوْزوْمه ده‌یمه‌ییر ولی
آدیْن وئر ال وئرسین سنین ایسته‌یین / سئرچه‌نین سوْدودور سن دیین یقین
سؤیله‌دی من دیین بودور والسلام / دیشیمی سیْندیرار من یئسم حرام
سوفره‌ده هرنه وار، حلالدان سووای / گل شیرین آغزیْمی ائتمه أزووای[۵]
دوْنیالیْق اوْلوبدور سنی آلدادان / چوْخداندیْر گوْزلریم دوْیوب دوْنیادان
اوْچ گوْندور اوْروجام هئی‌سیزم اگر / یئنیلمز سولطانام نفسیمدیر نوْکر
اوْد یاخیْب ایمانا ساتیْرسان چوْره‌ک
باتمانیْ آلیْرسان وئریرسن چه‌رک

۲۲۷۹

سالها بر وعدهٔ فردا کسان / گردِ آن درگشته فردا نارسان
اوْ تورور بوْش سوفره‌سینده یان-با-یان[۶] / هرصاباحسیْزصاباحا بئل باغلایان

نارسان: اوْلمایان، الوئرمه‌ین، گوْروْنمه‌ین، پوْک و یاوا

الوئرمه‌ین صاباحیْن اوْمیدی‌ایله، خبردن خبرسیز ساده و آشقارسیْز آداملار اوْنون بوْش سوفره‌سی‌نین قیْراغیندا اوْتوراق ائله‌ییرلر، اما گوْزله‌ها گوْزوْن وار اوْلسون،[۷] معنا و حقیقت غذاسیْ اوْ سوفره‌یه دوْلانان دئییل.

آد دالیْ‌سیجا گزه‌ن، قوْندارما شئیخ‌لرینن دوْغرو انسانلاریْن یعنی اوْلیاءاللّه‌لاریْن آیریْنتی‌سی[۸]

۱-سیْغیناق: پناه
۲- هوْره‌سیز: دوْلدوراسیْز
۳-هایاندان هایانا: هارادان هارایا، نم نه بوْیدا
۴-قوللوقچو: نوْکر، خدمتچی، اوْیروق
۵-آغزیْمی أزووای ائتمه: منیم آغزیْمی آجیْ ائتمه
۶-یان-با-یان، چییین-چییینه، دیز-دیزه
۷-گوْزله‌ها گوْزوْن وار اوْلسون: هئی انتظار چک اما سن گوْدن گلیب چاتمایاجاق
۸-آیریْنتی‌سی: تفاوتی، فرقی
*) شرح‌مثنوی‌شریف استاد فروزانفر

دۆنیالیٔق تارازیٔسی‌ایله حق تارازیٔسی کیمی‌دیر، شعوروناٰن شعورسوزلوق کیمی. بللیدیر کی تارازیٔ دۆز چکمکدن و یاییٔماماقدان[۱] اؤترۆدور، اما بیزیم تانیٔدیغی‌میز تارازیٔلار نظامی رحمتلی دئمیشکن:

چو از دینار جو را بیشتر بار — ترازو سربگرداند زدینار

تارازیٔ أیله‌نر[۲] سامانا ساریٔ — قیٔزیلدان چوٰخ اوٰلسا قاپاندا سامان

ولی‌اللّه یعنی حققین تارازیٔسی، اؤلچۆده بیرجه حققی تانیٔیار. اوٰدور بۆتون وارلیٔق حق‌ایله تارازیٔیا گیری‌شن‌مزلر «*وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدُ*»» و حیاتیٔن دوواریٔ‌نین اوٰتاییٔندا دا اؤلچۆ داشیٔ حقدیر. «*وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ*». کئچه‌جک‌له گله‌جک، ولی‌نین اوٰووجونون ایچینده‌دیلر. اوٰ اوٰلدوغوموز دۆنیادان بیر آیریٔ دورومدادیٔر[۳]؛ یعنی زامانلا مکان یوٰوییٔنجیسی[۴] دئییل. ولی‌اللّه بیر حئیرت اوٰیالدان تارازیٔدیر کی هئچ‌بیر قدرت اوٰنو حقدن غافیل ائده بیلمز. اما ولی‌نی یانسیٔلایانلارین[۵] تارازیٔلاری شعورسوزدولار. بیربالاجا تاققا اوٰنلاریٔ اوٰلدوقلاریٔندان اوٰلماز ائله‌یر. اوٰنلاریٔن آغیٔرلاییب یۆنگوللشمه‌لری شرایطه باغلیٔدیر. اوٰنلار مصلحت اسیریدیلر. اوٰنلاریٔن آغیٔزلاریندان قوٰپان حق سؤزۆ ده اوٰلسا، یۆزده دوٰخسان‌دوٰققوزونون قانلاریٔنا سمّ چؤکدۆرندیر.

تارازیٔ سؤیله‌دی بیرگۆن قاپانا — بیزلریک انسانا عقلین چکیسی[۶]
اوٰلماساق بیزلر اگر اوٰد توتاجاق — چکی‌سیز یانقیٔدان حققین زه‌میسی

❊

گرنه‌شیب، أسنه‌دی اؤوسندی قاپان — سؤیله‌دی اؤلچۆ، قاپانسیٔز نه عاغیٔل
اؤلچۆدور عقلین آغاردان اۆزونو — اؤلچۆسوز عقل ندیر کؤهنه ناغیٔل

❊

سؤزلرین دینله‌دی بیر واصیل آدام — توٰز دا قوٰندارمادیٔ حتّی اۆزونه[۷]
قوٰخوموش بیر سوٰغانیٔ آلدیٔ اله — قوٰیدو ائهمال قاپانیٔن بوٰش گؤزۆنه[۸]

❊

قاپانیٔن أیدی گؤزۆن ایلی سوٰغان — بوٰش گؤزۆ اوٰلدو اوٰنون یۆنگول ایاق[۹]
عقل بیر قاقّا چکیب گۆلدو دئدی — گؤر نئجه بیر سوٰغانا دؤندۆ واراق[۱۰]

❊

شئخ‌لیی یانسیٔلایان مدّعی‌لر — عاغیٔلین اؤلچۆلویون ائتدی یالان
أیدی دۆنیالیٔق اوٰنون گؤزلرینی — هو دئییب یۆکله‌دیلر خالقا پالان

❊

۱ـ یاییٔن‌ماماق: اشتباه ائله‌مه‌مک
۲ـ أیله‌نر: مئیل گؤرسه‌در، مئیلینی سالار، حقله‌یر
۳ـ دوروم: موقعیّت، شرایط
۴ـ یوٰوییٔنجی: محتاج
۵ـ یانسیٔلاماق: تقلید ائله‌مک، تانیٔماز ـ بیلمز بیرینی آددیٔملاماق
۶ـ چکی: وزن، آغیٔرلیق
۷ـ اۆزونه توٰز قوٰندارمادیٔ: اهمیّت وئرمه‌دی
۸ـ گؤز: قاپان یا تارازیٔ‌نین بیرتاییٔنا دییلر
۹ـ یۆنگول ایاق: ده‌یرسیز آغیٔرلیغینی اودوزموش
۱۰ـ دؤندۆ واراق: هربیر زاد ده‌یی‌شیلدی

«لم‌یکن کفواً احد» سؤیلر عاغێل   چاتمێشین[١] غیره أیلمزدی باشیۡ
حقّدن اؤزگه‌سینه هن دئمز اوْ   حقّدیر «یومئذٍ» اؤلچۆ داشیۡ

*

هر ولی باشلارا باشێدیر   اؤلچۆلر اؤلچۆسونون اؤلچۆسودور
وارلێغین مقصدی‌دیر چاتمێشلار   ماسوی حق یوْلونون یوْلچوسودور

۲۲۸۰

دیر باید تا که سرّ آدمی   آشکارا گردد افزون و کمی
چوْخ چکر تا کی تانێنسین بیر آدام   ایچلی‌دیر یا پۆک‌دور، ایچسیز بوْش بادام

افزون و کمی: آزێان چوْخ

خئیلک واخت[٢] آپارار تا انسانێن آزێان ـ چوْخ کیم‌لییی و نئجه‌لیی بیلین‌سین و الی اوْخونسون[٣] و اوْنون الی‌اوْخونان گۆن دییرلر قێرقی چوْخداندێر کی شیروانیۡ آشێبدیر[۴] و آغێزی آشا یئتیشمه‌میش یوْلچولارێن و آد دالیۡ‌سیندا گیزله‌نن قوْندارما شئخ‌لرین قویروغو اوْلان سالیک‌لرین باشلاریۡ، یوْللاردا داشا یئتیشیبدیر.[۵]

۲۲۸۱

زیر دیوارِ بدن گنج است یا   خانۀ مارست و مور و اژدها
بو تنین اوْلموش بناسێندا نهان   بیر خزانه یا کی بیر افعی ایلان

سؤزۆن دۆزو و گؤزۆ بودور کی بو خمیر چوْخ سو آپارار[۶] و اوزون زامان لازیمدیر کی آنلاشێل‌سین بو جیسمین دیب‌داشیۡ[٧] و یا بۆنؤوره‌سینده اۆزه‌گۆلن گنج یاتێبدیر و یا ایلان‌چایان[٨] یوواسێدیر، رحمان اوْردا حؤکۆم سۆرور یا شیطان.

۲۲۸۲

چونکه پیدا گشت کو چیزی نبود   عمر طالب رفت، آگاهی چه سود
سالیکین ایللردی کی پیش‌میش آشیۡ[٩]   آنلاشێلدی اوْندا کیم پیردیر ناشیۡ

اوْ زامان کی ایشین اۆستوندن پرده گؤتۆرولدو و بەللندی کی مۆرشیدین مۆرشیدلییی یالان‌ایمێش، ایش ایشدن سوْووشوبدور و آختارێجی قایغیۡ‌سیز[١٠] سالیکین چوْخداندێر کی فاتیحه‌سی اوْخونوب و حالواسیۡ دا چالێنیبدیر. سؤزلریندن اختلاف قوْپان و بیربیریسی‌نین پئی‌لرینی ائشن‌لردن قاچ کی اوْنلار رحمان‌دوْنلو دا اوْلسالار، شیطان اوْیونلودولار و حضرت حق اوْ یئرده کی بویورور: «اَلْاَخِلَّآءُ یَوْمَئِذٍ بَعْضُهُم لِبَعْضٍ عَدُوٌ اِلَّا اَلْمُتَّقِینَ»: (زخرف. ۶۷) «اوْگۆنده دوْستلار و تانێشلار بیربیریسی‌ایله قانلیۡ‌پیچاق[١١]

١ـ چاتمێش: ولی‌اللّه، واصل
٢ـ خئیلک واخت: اوزون زامان
٣ـ الی اوْخونسون: تانێن‌سین
۴ـ قێرقی شیروانی آشێبدیر: ایش ایشدن کئچیبدیر
۵ـ باشێن داشا یئتیشمه‌سی: اؤلۆب ایتمه‌سی
۶ـ بو خمیر چوْخ سو آپارار: اوْ تەهرده کی بیز فیکیر ائله‌ییریک دئییل، بیزیم اؤلچۆموز غلط‌دیر
٧ـ دیب‌داشیۡ: بناداشیۡ، بۆنؤوره
٨ـ چایان: معمولاً ایلانێنان گلر، اوْ بیر ایلانا بنزەر سمّ‌لی حیواندێر کی هم باشدان و هم دیبدن سانجار، ایکی‌باشلیۡ سانجار
٩ـ ایللردی آشیۡ پیشیبدیر: چوْخداندێر کی ائوی یێخیلیب و قاپێسی چێرپیلیبدیر
١٠ـ قایغیۡ‌سیز: گۆناهسێز
١١ـ قانلیۡ‌پیچاق اوْلماق: دۆشمن اوْلماق

اوْلارلار، بیرجه تقوا صاحیب‌لریندن سوواى». متّقی‌لر عمل آغاجیْ‌نین میوه‌سیندن دادانلاردیْلار. آیریْ-آیریْ آدیْ اوْلان بیره‌بیر حقیقتین آدلاریْندان اختلاف اوْدونو دئشن یوْخ. اوْنلار مارال، گؤزه‌ل، دیلبر، معشوقه و آیریْ-آیریْ آدلیْ اوْلان دیلبری بیر گؤررلر و آدلارا خاطیر ساواش مئیدانیْنی سولامازلار.

شبلی گؤردۆ ایکی اوشاق　　ساواشیْرلار بیر قوْز[1] اوْسته
اوْغکا ایْرلار بیربیری‌سین　　بیری آتدا بیر اوْسته

*

اوشاقلاریْ بیربیریندن　　شبلی گلدی آرالادیْ
دانلادیْقجا هر ایکی‌سین　　ایکیسین ده یاسالادیْ[2]

*

قوْزو آلدیْ اوشاقلاردان　　بیر داش ایْله ایکی بؤلدۆ
پۆک گؤره‌نده قوْزون ایچین　　اوشاقلارا باخیْب گولدو

*

دئدی ایچ‌سیز قوْزدان اؤترۆ　　کؤنۆللری بولاندیْردیز
قوْزون ایچین گؤرمه‌میشدن　　آغزیْ‌نیزی سولاندیْردیز

*

اوْلماسایدیْ دۆنیامیْزدا　　یازنَفَسلی پیرلر اگر
أپریدردی باخیْشلاری　　گۆز نَفَسلی[3] مدّعی‌لر

*

بیر سیْمامیش قوْزدور انسان　　بللی دئییل اوْندا نه وار
ایچلی‌لریْ[4] آختارماغا　　عؤمۆر قوْیسان اویاریْ وار[5]

*

یازلیْ، گۆزلو نَفَسلری　　تانیْماسا انسان اگر
قانلیْ یوْلون خبرینی　　خبرسیزدن آلار خبر

*

آسمالیْدیر هربیر انسان　　اۆره‌یینده بیر تارازیْ
تا یوْخلاسیْن نَفَسلری　　اوْلمامیْشدان قه‌ره‌یازیْ[6]

*

۱ـ قوْز: گیردکان
۲ـ یاسالادیْ: حاخلادیْ
۳ـ گۆز نَفَسلی: پاییْز نَفَسلی، پاییْز سئودالیْ
۴ـ ایچلی‌لر: دنلی‌لر، کامیل‌لر
۵ـ اویاریْ وار: مناسبتی و یئری واردیْر
۶ـ قه‌ره‌یازیْ: بدبخت

یوْخا خاطیر گلن دئییر　　قوْنشو جانیٛ دووار یانیٛ[۱]
یوْخدور بیری آچیٛب دئسین　　قوْزدور اگر ایچی هانیٛ

*

حمّالةالحَطَب اوْلور　　بوْش قوْز تکین یارامازلار[۲]
دللاللاریٛن ایشی توتور　　باشدا گزیر آنلامازلار

*

هاممیٛ گؤرر پوٚک بیر قوْزدور　　ایچ ائتسه‌لر بو دوٚنیانیٛ
ایچدیرمزلر اوْندان اؤترۆ　　قودوزلوغا[۳] شیرین جانیٛ

در بیان آنکه نادر افتدکه مریدی در مدّعی مزوّر اعتقاد بصدق بنددکه اوکسی است و بدین اعتقاد به مقامی برسدکه شیخش در خواب ندیده باشد و آب و آتش او راگزند نکند و شیخش راگزندکند و لیکن به نادر باشد

اما چوْخ آز اوز وئررکی[۴] بیر نفر مرید ایکی‌اوزلو قوْندارما بیریسینه اوره‌کدن بئل‌باغلاماقلا بیر یئره چاتسین‌کی اوْنون شئیخی اوْ مقامی یوخوسوندا دا گؤرمه‌سین، ائله‌کی سودان و اوْددان اوْنا ظفر توْخونماسین اما شئیخی اوْلدوغوندان اوْلماز[۵] ائله‌سین. بئلنچی بیر زاد چوْخ آز گؤرسه‌نیبدیر.

۲۲۸۳

لیک نادر طالب آید کز فروغ　　در حقِ او نافع آید آن دروغ
آزاراق لئیک اوٚز وئرر بیر بئیله‌زاد　　سالیکین توتسون الین آزمیٛش مُراد

کز فروغ: دورولوق، دورولوقدان

اما چوْخ آزاراق اوٚز وئرر کی زیٛغلی[۶] مرادیٛن سؤزلری‌ایله، اوٚره‌یی آشقارسیٛز و دورو اوْلان بیر مرید پایلانسیٛن و یالانیٛن یاییٛندان دوٚز اوْخ اوْلوب، اوزاق اوزاقلارا داشلانسیٛن.

آرالیٛقدان مورادیٛن گؤردوٚ مرید　　شط قیٛراغیندا گؤزوٚ چکمه‌ده یوْل[۷]
الی‌قوْلتوق دایانیٛب گؤز آسیٛلی[۸]　　داریٛلیب[۹] باغریٛ، ساغیٛ آنلادیٛ سوْل

*

چوْخ أدبله یئتی‌شیپ اؤپدوٚ الین　　سؤیله‌دی دردین آلیٛم سؤیله ندیر
الی‌قوْلتوق سنی من گؤرمه‌میشم　　خییالیٛن هانکیٛ بیر عالمده گزیر

*

من بو تایدان اوْتایا کئچمه‌لی‌یم　　نه ژاماندیٛرکی قاییٛق گؤزله‌ییرم
هوْیوخوب[۱۰] سؤیله‌دی حئیرتله مرید　　دوْغرودور یاکی یالان دینله‌ییرم[۱۱]

۱ـقوْنشو جانیٛ دووار یانیٛ: یعنی اوْندان منه نه
۲ـیارامازلار: نامردلر
۳ـقودوزلوق: ییٛرتیجی‌لیق، شرارت
۴ـاوٚز وئرر: اتّفاق دوٚشر
۵ـاوْلدوغوندان اوْلماز ائله‌مک: اثر بوراخماق، آلت ـاوٚست ائله‌مک و داغیٛتماق
۶ـزیٛغلی: بولاشیٛقلی، آشقارلیٛ، حسدلی
۷ـگؤزوٚ یوْل چکیر: توموخوبدور، انتظاردادیر
۸ـگؤزوٚ آسیٛلی: انتظاردا، انتظارلیٛ
۹ـداریٛلماق: سیٛخیلماق
۱۰ـهوْیوخماق: حئیرته قاپیٛلماق
۱۱ـدینله‌مک: ائشتمک